

**Învățătorii Sfintei Biserici.
Opera Sfântului Hieronym în fondul de carte veche al
Bibliotecii Județene Satu-Mare**

MARTA CORDEA
Biblioteca Județeană Satu-Mare

Fondul „Colecții speciale și bibliofile” din cadrul Bibliotecii Județene Satu Mare numără peste 76.000 de unități de bibliotecă: manuscrise cu caracter științific și religios, incunabule, carte veche străină din secolele XVI-XVIII, carte veche românească, carte de secol XIX - început de secol XX, periodice.

Printre tipăriturile din secolul al XVI-lea și al XVII-lea aflate în fondul de carte veche al Bibliotecii Județene Satu Mare (descrise în catalogul apărut în 1998¹ și în cele două volume ale catalogului de secol XVII,² apărute în 2005) se numără și lucrări ale părinților bisericii: Sfântul Augustin (27 volume), Sfântul Athanasius (4 volume), Sfântul Hieronym (6 volume).

Sfântul Augustin (354-430), episcop de Hippo Regius (Bone în Algeria), autor al unei opere deosebit de vaste (filosofice, morale și dogmatice), s-a consacrat luptei împotriva ereziilor și a fost preocupat de instruirea credincioșilor. Operele sale au circulat o vreme sub formă de

¹ Paula Vasil-Marinescu, Marta Cordea, *Cartea străină veche în Biblioteca Județeană Satu Mare. Sec. XV-XVI: Catalog*, Satu Mare, 1998.

² Idem, *Carte veche străină. Sec. XVII: Catalog*, vol. I și II, Satu Mare, 2005.

manuscrite, apoi sub formă de tipărituri, ducând chiar la apariția unor curente social-religioase, cum au fost jansenismul și calvinismul.³

Dintre edițiile augustiniene prezente în colecția sătmăreană, amintim: *De civitate Dei*, Basel, 1555, *Enchiridion ad Laurentium*, 1579, *Homiliae de tempore*, 1561, *Opera omnia*, Lyon, 1563, *Enarrationes in Psalmos mysticos*, Lyon, 1561, *Sermones*, Lyon, 1561, *Epistolae* [...], Lyon, 1561, [*Opera*], Paris, 1688-1694.

Sfântul Athanasius (cca 296-373), episcop de Alexandria, chiar dacă și-a petrecut o mare parte din viață în exil (17 ani la Trier 335-337, la Roma 339-346, în regiuni din vecinătatea Alexandriei 356-361, 362-363, 365-366), a fost un scriitor prolific, lăsând o operă semnificativă prin conținutul său teologic.⁴ Întreaga sa viață și-a dedicat-o luptei contra ereziei lui Arie, care lovea chiar în rădăcinile creștinismului. Sfântul Athanasius a fost acela care a protejat adevărata Biserică de grave prejudicii. Măreția acestuia constă în faptul că s-a sprijinit cu tot sufletul în Biserică, convins fiind că Christos s-a unificat cu Biserica Sa și astfel, nici Christos, nici Sfânta Scriptură nu pot fi găsite în afara Bisericii.

Scrierile sale erau clare, bogate în gânduri adânci. Se spune că circula o vorbă, potrivit căreia, în cazul în care găseai o informație nouă în scrierile lui Athanasius și nu aveai la tine o bucată de hârtie, trebuia să notezi pe haină cele găsite.⁵

În fondul Bibliotecii Județene Satu Mare există următoarele lucrări de Athanasius Magnus: *Opera, în patru tomos distributa*, Basel, *Ex Officina Episcopiana, per Nicolaum et Eusebium Episcopios, fratres*, 1564, (două exemplare); *Opera omnia, Coloniae, Ex officina Melchioris*

³ Paula Vasil-Marinescu, *Literatura creștină în secolul al IV-lea d. H. Opera Sfântului Augustin în colecțiile bibliotecii sătmărene*, în volumul *Comunicări 1993-1994*, Satu Mare, 1995, p. 91-99.

⁴ David Hugh Farmer, *Dicționar al sfinților*, București, Univers Enciclopedic, 1999, p. 57.

⁵ *Szentelek élete az év minden napjára*, Budapest, Pantheon, 1995, p. 264-266.

Novesiani, 1548; Opera, s.n., s.a. [sec. XVII]. Dintre titlurile cuprinse în acest ultim volum, amintim: *De unitate sanctissimae Trinitatis; De spiritu sanctu; Disputatio inter D. Athanasium et Arrium haeresiarcam, solenni; Apologeticu; De laudibus Psalmorum; Epistola D. Athanasii et pontificum Aegyptiorum ad Marcum papam, pro exemplaribus Nicaeni concilii; Confessio sive Symbolum D. Athanasi; Vita sancti Antonii*.

Cel care poate fi considerat omul de legătură dintre sfinții Bisericii secolului al IV-lea este Sfântul Hieronym, călugăr și Doctor al Bisericii.

Hieronymus, Sophronius Eusebius (Hieronymus, sanctus), născut în Stridonium (Dalmația) (341?)⁶ dintr-o familie creștină, a studiat la Roma greaca, latina, filosofia și oratoria, iar la Trier (Augusta Treverum) (Germania) teologia. Unul dintre măștrii lui a fost vestitul profesor de gramatică, Donatus. Cu puțin înainte de anul 366, a primit botezul, fiind botezat de papa Liberius. Botezul la vârsta adultă se practica, în acei ani, atunci când o persoană se simțea pregătită să înfrunte păcatul de moarte și să ducă o viață creștină consecventă. A făcut călătorii în locurile sfinte, spre a le cunoaște mai bine. Între anii 374 – 382 a călătorit în Galia, în Grecia, în Tracia, în Asia Mică, în Cilicia. Ajunge în Antiohia în 374, grav bolnav. Visează că se înfățișează la judecata Domnului și că este condamnat pentru faptul că este mai curând adeptul lui Cicero, decât creștin.⁷ Se hotărăște să se consacre în exclusivitate studiului *Bibliei* și teologiei. Se retrage în pustiu la Chalchis pentru cinci ani și se dedică vieții ascetice. În acest timp studiază și ebraica. Tot în Antiohia este hirotonit preot, dar nu renunță la viața de călugăr. În 380 pleacă la Constantinopol să asculte predicile lui Grigorie de Nazianz.

La invitația papei Damasus, în anul 381, apare la Conciliul de la Roma și este, pentru o vreme, interpretul lui Paulinus, unul dintre pretendenții la Arhiepiscopia Antiohiei. Papa Damasus îl alege pe Sfântul Hieronym ca

⁶ David Hugh Farmer, *op. cit.*

⁷ *Ibidem*.

secretar și îl roagă, în anul 384, să revizuiască textul *Bibliei*. Era nevoie de o nouă versiune standard, căci se înmulțiseră foarte mult traduceri latine în diverse variante. Sfântul Hieronym a folosit pentru revizuirea textului *Bibliei*, vechi manuscrise grecești și le-a confruntat și cu textul ebraic. Pentru elaborarea textului *Bibliei* într-o formă cât mai exactă a consultat și traduceri anterioare. Textul revizuit poartă denumirea de *Vulgata* și servește și azi ca *Biblia* standard a Bisericii Romano-Catolice. Și-a consacrat 22 de ani din viață pentru traducerea *Bibliei*.⁸

Preotul și învățatul Hieronym a părăsit Roma în anul 385 și s-a stabilit în apropierea Bethleemului, într-o peșteră unde a dus o exemplară viață ascetică, a desfășurat activități educative și a avut preocupări științifice. Împreună cu Sfânta Paula a înființat două mănăstiri, una de călugări și una de maici. Pomenit printre cei mai de seamă părinți ai Bisericii, devenit modelul creștinului învățat, a murit la Bethleem în anul 420 la 30 septembrie, zi în care este comemorat de Biserică.

De numele Sfântului Hieronym se leagă atât *Vulgata*, prin care intermediază accesul credincioșilor la cunoașterea lui Dumnezeu, cât și lucrări cu caracter biblic, polemic și istoric. A tradus *Cronica lui Eusebiu*, din limba greacă în limba latină, precum și un număr dintre predicile lui Origen. Acestor lucrări le-a mai adăugat prima lucrare originală biblică privind *Viziunea lui Isaia*. Această lucrare a dedicat-o lui Damasus. În favoarea ascetismului a scris *Viețile lui Pavel din Teba, Ilarion și Malchus*, lucrare împotriva lui Iovinian. Scrisorile pe care le-a scris sunt socotite cele mai subtile dintre cele ale creștinătății antice.⁹

Pe lângă edițiile de *Biblie*, colecțiile speciale ale Bibliotecii Județene Satu Mare cuprind și *Opera*, împărțite în mai multe volume, apărute în 1537 la Basel, în tipografia lui Hieronymus Froben și Nicolaus Episcopius. Dintre cele 9 volume apărute, biblioteca deține doar 6 volume. Primele 3 volume lipsesc.

⁸ www.britannica.fr

⁹ David Hugh Farmer, *op. cit.*

Consultând cataloagele din țară de care dispunem, am găsit menționate doar alte ediții ale aceleiași lucrări (la Biblioteca Națională a României și la Biblioteca Teleki ediția din 1516). Lucrarea este menționată în următoarele cataloage: Adams -J 117;¹⁰ BMC German, p. 440;¹¹ VD/16 H 3484; *Az Országos Széchényi Könyvtár 16 századi nyomtatványainak katalogusa*.¹² Volumele au fost tipărite la vestita officină Frobeniana, înființată în anul 1491 de Iohann Froben (1460-1527). În această tipografie au fost editate și tipărite cărți de erudiție creștină, lucrări ale autorilor clasici. A fost una dintre primele tipografii în care se tipăreau caractere romane, scrierea rondă latinească fiind foarte îngrijit realizată în această officină. Hans Holbein, Urs Graf, Hans Lutzelburger au lucrat pentru decorația cărților de la Casa Froben.¹³

Volumele în discuție au fost tipărite de Hieronymus Froben, fiul lui Iohann Froben și cumnatul său, Nicolaus Episcopus, care au continuat munca începută de Iohann Froben. Hieronymus Froben (1501-1563) și-a început activitatea în anul 1531, a editat și tipărit operele clasicilor greci și latini. Aceste lucrări se disting printr-un înalt grad de corectitudine și eleganță a literelor, cele mai reușite fiind caracterele romane. Nicolaus Episcopus (1502-1564) a lucrat împreună cu cumnatul său, Hieronymus Froben. Marca tipografică a casei Froben este Șarpele și porumbița sau Caduceul lui Hermes.

Descrierea volumelor:

¹⁰ *Catalogue of books printed on the continent of Europe, 1501-1600 in Cambridge Libraries*, compiled by H. M. Adams, Cambridge, at the University Press, 1967. (Adams)

¹¹ *Short-Title Catalogue of books printed in the German-speaking countries and German books printed in other countries from 1455 to 1600 now in the British*.

¹² *Az Országos Széchényi Könyvtár 16 századi nyomtatványainak katalogusa*, Budapest, 1990, vol. 2 (SZ) p. 1205, H 369.

¹³ Marta Cordea, *Ediții frobeniene în colecțiile Bibliotecii Județene Satu Mare*, în volumul *Comunicări 1993-1994*, Satu Mare, 1995, p. 16-13.

Hieronymus, sfânt. *Opera* (tomus quartus, quintus et sextus). Data: 1537. Locul: *Basel: In officina Frobeniana*. Colofonul: *Apud. Hier. Frobenium et Nicolaum Episcopium*. Bibliografie: SZ. vol. 2, p. 1205, H 369; Adams -J 117; BMC German, p. 440; VD/16 H 3484. Formatul: 2°. Oglinda paginii: 58 R (26,6 x 16,5 cm) - text pe toată pagina; 34 R (18,8 x 9,8 cm) pentru text; 72 R (27,7 x 8,4 cm/col.) pentru comentarii (2 col.). Paginația: vol. 4: 591 p., vol. 5: 610 p., vol. 6: 563 p. Aspectul grafic: Tipar negru, marcă tipografică, marginalia, text și comentarii structurate pe 2 coloane. Legătura: Tăblii de lemn învelite în piele gălbuie cu incrustații la rece, urme de încuietori metalice, cotor cu 4 nervuri profilate. Cota: III 29. Nr. de inventar: 72910.

Hieronymus, sfânt. *Opera* (tomus septimus, octavus et nonus). Data: 1537. Locul: *Basel. In officina Frobeniana*; Colofon: *Apud. Hier. Frobenium et Nicolaum Episcopium*; Bibliografie: SZ. vol. 2, p. 1205, H 369; Adams -J 117; BMC German, p. 440; VD/16 H 3484; Formatul: 2°; Oglinda paginii: 58 R (26,6 x 16,5 cm) - text pe toată pagina; 34 R (18,8 x 9,8 cm) pentru text; 72 R (27,7 x 8,4 cm/col.) pentru comentarii (2 col.); Paginația: vol. 7: 237 p.; vol. 8: 217, [190]p.; vol. 9: 422 p.; Aspectul grafic: Tipar negru, marcă tipografică, marginalia, text și comentarii structurate pe 2 coloane; Legătura: Tăblii de lemn învelite în piele gălbuie cu incrustații la rece, urme de încuietori metalice, cotor cu 4 nervuri profilate; Cota: V 7/1; Nr. de inventar: 72847.

Volumele cuprind o parte a corespondenței lui Hieronym și *Comentariile* în care sunt comentate pasaje din *Sfânta Scriptură*. Volumul patru cuprinde lucrări care până la acea dată au fost înscrise în mod fals ca fiind scrise de Hieronym și beneficiază de comentariile lui Desiderius Erasmus Rotterdams (*Censura epistolae*), care scoate în evidență la fiecare lucrare motivele pentru care lucrarea nu se poate atribui ca fiind a lui Hieronymus. Tot în volumul patru este cuprinsă o parte a corespondenței lui Hieronymus (de exemplu cu Sfântul Augustin), un text despre moartea Sfântului Hieronym, *Apologia* lui Pamphilus în favoarea lui Origen etc. Prefețele scrise de Erasmus datează din 1515 și 1534. În volumele cinci și

șase sunt cuprinse comentariile la *Cartea profeților* (*Commentarios in prophetas quos maiores vocant continet, Commentarios in duodecim prophetas, quos minores vocant, iuxta utranque translationem contient*). În volumul șapte sunt cuprinse comentariile la *Parabolele lui Solomon*, comentariile la cartea *Eclesiastul*, la cartea *Cântarea cântărilor*, la *Cartea lui Iov*, traducerile din Origen (*Commentarii in parabolas Salomonis, in Ecclesiasten commentarii, Homiliae in Cantica canticorum, Quatuor Origenis nomine, in Job commnetarii*). În volumul opt sunt cuprinse comentariile la *Psalmi* și un *Appendix* cuprinzând Psalmii. Textul *Psalmilor* este redat în trei limbi: ebraică, greacă și latină. Volumul nouă cuprinde comentariile la *Evangheliile* după Matei și Marcu, *Epistolele* Sfântului Pavel către Galateeni, Efeseni, Tit, Filon, Epistolele către Romani, Corinteni, Tesaloniceni, Timotei etc. (*Commentarios in Matthaeum et Marcum, ei in divi Pauli Epistolas* [...]).

Comentariile pe care Sfântul Hieronym le-a scris despre cărțile *Profeților* și ale *Epistolelor* din *Biblie* se constituie în cele mai influente scrieri de acest gen din timpul său; cel referitor la *Evanghelia după Matei* a devenit chiar un text etalon.¹⁴ Comentariile constituie marea operă științifică a Sfântului Hieronym, fiind o revizuire a *Sfintei Scripturi*, astfel încât pot fi considerate un prim pas al exegezei biblice științifice. În interpretările sale biblice s-a folosit de metoda alegorică a Școlii Teologice Alexandrine și de realismul Școlii Antiohiene.¹⁵

Volumele în discuție provin de la fosta bibliotecă a Liceului Reformat din Satu Mare, ale cărei baze le-a pus Bethlen Gábor, când, în anii 1632-1633, din banii proveniți din donațiile acestuia, au fost cumpărate cărțile preotului Károlyi Benedek și ale învățătorului Vári Bálint. În anii următori s-au făcut donații, cumpărări de cărți, și-au lăsat cărțile prin testament pastorul Tarczali Bogdan Péter, profesorul Szenczi A. Pál și alții. În 1703, în urma

¹⁴ David Hugh Farmer, *op. cit.*

¹⁵ www.britannica.fr

unui incendiu pustiitor, au putut fi salvate doar 247 de volume. Au fost mobilizate din nou forțe pentru reconstituirea bibliotecii, astfel încât în 1861 biblioteca număra deja 1715 volume.¹⁶ În fondul Bibliotecii Județene Satu-Mare au ajuns în anul 1972.

Cu excepția Sfântului Augustin (care spunea despre Sfântul Hieronym că ar fi citit toate cărțile scrise până la acea dată),¹⁷ niciunul dintre scriitorii creștini nu l-a egalat în cunoștințe pe Sfântul Hieronym.¹⁸

Sfântul Hieronym a devenit cunoscut datorită vieții ascetice pe care a dus-o (din dorința de identificare cu suferința lui Isus, se autoflagează, scoate un spin din laba unui leu). Fiind prototip al creștinului învățat, îi plăcea să considere *Biblia* ca o scrisoare trimisă de Dumnezeu fiecărui om, pentru fiecare moment și împrejurare.¹⁹

Les maîtres de la Sainte Église.

L'oeuvre de Saint Hieronym dans la collection de livres anciens de La Bibliothèque Départementale Satu-Mare

Résumé

La première partie de cette communication reflète et souligne l'activité et le rôle important joué par Saint Jérôme, père et docteur de L'Église, érudit de la Bible, honoré le 30 Septembre, dans la vie chrétienne aux troisième et quatrième siècles.

Saint Jérôme écrit la plupart de ses ouvrages sur l'Écriture Sainte (l'interprétation critique des textes saints), et aussi il a entrepris de traduire en latin le texte de l'Écriture. Il a enrichi L'Église d'une nouvelle version, sous le nom de Vulgate, adoptée comme canonique par le concile de Trente. Il

¹⁶ Bácsi Gergely, *A szatmárnémeti ev. ref. főgimnázium története*, Szatmárt, 1896.

¹⁷ *Szentelek élete...*

¹⁸ David Hugh Farmer, *op. cit.*

¹⁹ www.greek-catholic.ro

instruisait aussi des jeunes enfants et dirigeait le monastère fondé avec Saint Paule en Palestine. Saint Jérôme, considéré comme le plus érudit des Pères Latins, a choisi de se consacrer exclusivement à la **Bible** et à la théologie.

La deuxième partie de cette communication signale et décrit des éditions d'ouvrages de Saint Jérôme comprises dans les collections de livres anciens de la Bibliothèque Départementale de Satu Mare. Les éditions présentées sont six volumes des ouvrages avec correspondances et commentaires après divers livres de **Bible**, aparus en 1537 à Basel dans la typographie de Hieronymus Froben et Nicolaus Episcopus. Les volumes proviennent par l'ancienne bibliothèque de l'École Réformé.